

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

INTERN GEBRUIK

Stafnotitie

aan Leden en plv. leden van de vaste commissie voor OCW
van Pijpelink (GroenLinks-PvdA) en Van Zanten (BBB)
datum 30 mei 2024
betreft Plan van aanpak Kennisagendathema Lerarentekort
te betrekken bij Procedurevergadering 4 juni 2024

Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

5.1.2e

5.1.2e

E 5.1.2e @tweedekamer.nl

Aanleiding

Op de [strategische procedurevergadering van 28 maart 2024](#) heeft de commissie OCW besloten het onderwerp 'Lerarentekort' op de Kennisagenda van de commissie te plaatsen. De voorbereidingsgroep bestaande uit de leden Pijpelink (GroenLinks-PvdA) en Van Zanten (BBB) doet in deze notitie een voorstel voor de aanpak van het thema.

Beslispunten

- Gaaf de commissie akkoord met het plan van aanpak en de uitvoering daarvan?
- Wenst de commissie de voorbereidingsgroep nog uit te breiden met een extra lid, om het werk wat meer te kunnen verdelen?

1 Introductie op het onderwerp

Ondanks dertig jaar (beleids)inspanningen om meer leraren voor het onderwijs aan te trekken en te behouden, blijven lerarentekorten een probleem.¹ De meest recente cijfers wijzen op een tekort van 9.800 fte in het primair onderwijs (po) en 3.800 fte in het voortgezet onderwijs (vo).² De minister verwacht dat de tekorten de komende tien jaar vergelijkbaar blijven.³ De tekorten zijn ongelijk verdeeld over het land (po): in de G5 is het totale tekort 18%, in de rest van Nederland 8%. In het vo zijn de tekorten per vak verschillend. Permanente tekortvakken zijn Wiskunde, Natuurkunde, Scheikunde, Informatica, Nederlands, Duits, Frans en Klassieke talen.⁴

Oorzaken zijn volgens de minister de demografische ontwikkeling (de beroepsbevolking krimpt), werken in het onderwijs wordt niet aantrekkelijk (genoeg) gevonden en er is mede door de brede schaarste op de arbeidsmarkt concurrentie van andere beroepen. Het is geen typisch Nederlands probleem, het speelt in de meeste OESO-landen.⁵

Het huidige beleid focust op de volgende maatregelen⁶:

¹ Onderwijsraad (2023). *Schaarste schuurt*. Den Haag: Onderwijsraad.

² [Factsheet](#) lerarentekort. Bijlage bij Kamerstuk [27923-460](#).

³ Kamerstuk [27923-460](#)

⁴ [Factsheet](#) lerarentekort. Bijlage bij Kamerstuk [27923-460](#).

⁵ Kamerstuk [27923-460](#)

⁶ Kamerstuk [27923-460](#)

- Het verhogen van de (zij)-instroom van studenten, leraren en schoolleiders, met diverse subsidieregelingen.
- Het behouden van personeel, bv. door het bieden van loopbaanpaden, professionalisering, het verlagen van de werkdruk en strategisch personeelsbeleid.
- Het omgaan met de tekorten, door te kijken naar de mogelijkheden op het gebied van bevoegdheden en onderwijstijd. Met betrekking tot dit laatste onderwerp heeft de Onderwijsraad een verkenning uitgebracht naar het aanhoudende lerarentekort. Daarbij onderzoekt de raad twee handelingsopties: door te kijken naar een beperking van het onderwijsaanbod en het (anders) organiseren van onderwijs op scholen.

In het voorjaar van 2022 is met vak- en beroepsorganisaties, opleidingen en sectorraden het werkplan 'Samen voor het beste onderwijs' opgesteld.⁷ Via dit werkplan wordt ingezet op een landelijk netwerk van onderwijsregio's, waarbinnen o.a. schoolbesturen, opleiders, gemeenten en bedrijfsleven samenwerken aan een goed functionerende onderwijsarbeidsmarkt. Ook wordt verkend welke maatregelen er genomen kunnen worden om de kwaliteit van de lerarenopleidingen te verhogen. Tot slot wordt gekeken hoe het bevoegdhedenstelsel kan worden geoptimaliseerd, de vertegenwoordiging van de beroepsgroep, onderwijstijd, en maatregelen voor het behoud en de werving van leraren en schoolleiders.⁸

2 Hoofd- en deelvragen, afbakening van het onderwerp

De voorbereidingsgroep constateert dat er al veel maatregelen genomen worden om het lerarentekort terug te dringen. Toch vraagt de voorbereidingsgroep zich af of en zo ja, wat er nog meer kan worden gedaan om bij te dragen aan het lerarentekort. Om die vraag te beantwoorden, maar ook om de huidige maatregelen op waarde te schatten, denkt de voorbereidingsgroep dat het voor de commissie inzichtelijk kan zijn om vanuit historisch perspectief te kijken naar het beleid gericht op het voorkomen en terugdringen van het kwantitatieve en kwalitatieve lerarentekort. Deelvragen die daarbij horen, zijn:

- wat zijn in de afgelopen 30 jaar de diverse maatregelen geweest om het lerarentekort aan te pakken?
- welke precieze problemen adresseerden deze maatregelen en hoe doeltreffend waren zij?
- wat waren de maatschappelijke, politieke en economische omstandigheden waarin de maatregelen genomen werden?
- welke patronen zijn te herkennen in de opeenvolgende beleidsperioden? Worden deze patronen versterkt of doorbroken met opeenvolgend beleid?

⁷ Kamerstuk [2022D53608](#)

⁸ Kamerstuk [27923-460](#)

Deze deelvragen zijn niet nieuw en gedeeltelijk eerder beantwoord in diverse studies van het Centrum Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel (CAOP).⁹ In deze studies wordt bijvoorbeeld over een langere periode teruggekeken en gereflecteerd op genomen beleidsmaatregelen. Over een aantal beleidsperiodes zijn ook doorlichtingen of evaluaties geweest, zoals de Strategische evaluatie lerarenbeleid 2013-2020¹⁰ en de Beleidsdoorlichting Actieplan LeerKracht van Nederland.¹¹

Toch zijn er ook kanttekeningen te plaatsen bij het beleid en de studies naar dit beleid. Zo blijkt uit de strategische evaluatie 2013-2020 het volgende: *"Het lerarenbeleid in de periode 2013-2020 bestaat daardoor weliswaar uit een op zichzelf genomen aannemelijke mix van maatregelen, maar biedt geen expliciete onderbouwing vooraf voor de verdeling van de middelen over verschillende maatregelen, over beleid dat zich richt op kwalitatieve of kwantitatieve tekorten, over structurele of tijdelijke impulsen of over beleid dat is gericht op de korte of lange(re) termijn. Daardoor ontstaat een beleidsmix die zeer divers is."* (p. 6)

In 2013 wees reviewer prof. dr. Marc Vermeulen, die reageert op de door het ministerie uitgevoerde beleidsdoorlichting, op het belang van het betrekken van de context: *"Uit de review wordt niet duidelijk wat het effect van deze [veranderingen in de] context op de gerealiseerde output is en in hoeverre die context weer 'gebruikt' is of had kunnen worden om effecten te versterken. Meer overkoepelend onderzoek zou hier van dienst geweest kunnen zijn."* (p. 10)

Sharon Stellaard waarschuwt verder in haar proefschrift *"Boemerang beleid. Over aanhoudende tragiek in passend onderwijs- en jeugdzorgbeleid"* voor de relatief korte periode waarin inzicht wordt verkregen in de werking van beleid, doorgaans iedere vijf jaar, terwijl veel beleidsperiodes langer duren en vaak ook op een of andere manier voortbouwen op voorgaand beleid. Met deze focus op de korte termijn loopt de overheid het risico dat oorzaak-gevolgrelaties van beleidsineffectiviteit over het hoofd worden gezien en dat als iedere beleidsperiode op zichzelf en onafhankelijk van de daaraan voorafgaande periode wordt geëvalueerd, dat dieper gelegen en meer fundamentele oorzaken voor beleidsfalen worden gemist.¹²

De voorbereidingsgroep stelt daarom voor om, met gebruikmaking van de studies die er al liggen, nog een stap verder te zetten in het begrijpen van de opeenvolgende

⁹ Bijvoorbeeld: Van der Aa, R. Cörvers, F. & Schoon, R. (2017). *Met een blik op het verleden. Een inventarisatie van eerdere projecten en maatregelen ter vermindering van lerarentekorten in het po, vo en mbo*. Den Haag: CAOP. En Van der Aa, R. & Van der Ploeg, S. (2018). 25 jaar lerarenbeleid in Nederland: balanceren tussen kwantiteit en kwaliteit. In: Cörvers, F. & Van der Meer, M. (Red.) *Onderwijs aan het werk – 2018: Analyses, feiten en visies over werken in het onderwijs*. Den Haag (CAOP).

¹⁰ Van Casteren, W., Bussink, H., Muja, A., Termorshuizen, T., Van den Berg, E., Lodewick, J. & Van den Broek, A. (2021). *Strategische evaluatie lerarenbeleid primair en voortgezet onderwijs 2013-2020. Een terugblikkende analyse op basis van bestaande beleidsevaluaties*. Nijmegen/Amsterdam: ResearchNed/SEO Economisch onderzoek.

¹¹ Ministerie van OCW, m.m.v. prof. dr. M. Vermeulen (2013). *Beleidsdoorlichting Actieplan LeerKracht van Nederland (2007-2012). Kamerstuk 31511-10*.

¹² Stellaard, S. (2023). *Boemerang beleid. Over aanhoudende tragiek in passend onderwijs- en jeugdzorgbeleid*. Den Haag: Boom Bestuurskunde. p. 12-13.

beleidskeuzes ("chronologisch beleidsbesef"¹³). Daarbij wil de voorbereidingsgroep niet op voorhand concluderen dat er sprake zou zijn van beleidsineffectiviteit, maar gezien de aanhoudende problematiek van de lerarentekorten, hoopt de voorbereidingsgroep inzicht te krijgen in de mate waarin eventuele nieuwe problemen die zich voordoen rondom tekorten voortkomen uit eerder beleid en/of komen door exogene en contextfactoren. En daarmee de commissie OCW in de gelegenheid wil stellen het huidige en eventueel toekomstige pakket van beleidsmaatregelen, te toetsen.

Daarnaast stelt de voorbereidingsgroep voor parallel aan de historische analyse, twee deelonderwerpen nog nader te uit te diepen, waarover nog kennis in de commissie ontbreekt: 1) de lerarenopleiding en 2) de maatschappelijke waardering van het onderwijs. Voor beide deelonderwerpen geldt dat de voorbereidingsgroep ook benieuwd is naar de relatie met de ondervertegenwoordiging van mannen in het leraarsberoep. Deelvragen zijn:

m.b.t. lerarenopleidingen

- wat is bekend over de kwaliteit van de lerarenopleidingen en ook specifiek de mate waarin aandacht wordt besteed aan de basisvaardigheden taal en rekenen en de beheersing van die basisvaardigheden door studenten en afgestudeerden?
- hoe functioneren de kennistoetsen?
- hoe vindt de sturing op het curriculum plaats?
- wat zijn overwegingen voor mannen of wel of niet voor de lerarenopleiding te kiezen en wat zijn factoren die bijdragen aan het voltooien van de opleiding en het instromen in het beroep, of dit juist belemmeren?

m.b.t. maatschappelijke waardering van het onderwijs

- wat zijn de verschillende manieren waarop de maatschappij het onderwijs (kan) waarderen en hoe wordt het onderwijs momenteel gewaardeerd?
- wat zijn mechanismen die kunnen leiden tot afnemende of toenemende waardering?
- welke relatie is er tussen de maatschappelijke waardering van het onderwijs en de instroom van mannen in de opleiding en/of het beroep?

Op deze deelonderwerpen zijn eveneens al de nodige studies uitgevoerd of in uitvoering. Sommige studies zijn wat ouder, zoals het onderzoek uit 2015-2016 van de Onderwijsinspectie waarin zij zijn nagegaan hoe beginnende leraren en schoolleiders oordelen over de kwaliteit van pabo's en eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen, in het bijzonder over de voorbereiding op de praktijk (pedagogisch-didactische vaardigheden) en het niveau van vakkennis.¹⁴ Meer recent heeft de inspectie ook

¹³ Stellaard, S. (2023), hoofdstuk 7.

¹⁴ Zie bv. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/hoger-onderwijs/themaonderzoeken-hoger-onderwijs/lerarenopleidingen-en-de-leraar>

gekeken naar de kwaliteit van de trajecten [Zij-instroom in het Beroep van leraar in het primair onderwijs](#), [routes naar het leraarschap](#) en [maatwerk in deeltijd lerarenopleidingen](#). Voor het komende jaar (2024) laat de Inspectie door de Radboud Universiteit onderzoek uitvoeren naar de 'uitgevoerde curricula' (o.a. structuur, inhoud, omvang in EC's, examenprogramma's) van lerarenopleidingen in Nederland. Verder is de Onderwijsraad bezig met een advies over Lerarenopleidingen: Bieden de huidige bekwaamheidseisen voldoende houvast voor initiële lerarenopleidingen en is ook in andere opzichten uniformering van lerarenopleidingen mogelijk en wenselijk? Dit advies wordt eind 2024 verwacht.

Als het gaat om maatschappelijke waardering van het onderwijs, kan ook een aantal studies aanknopingspunten bieden. Onderdeel van de strategische evaluatie van het lerarenbeleid 2013-2020 was ook de [reflectie](#) op dat beleid (en dat van voorgaande jaren) door onderzoekers Paulien Meijer (Radboud Universiteit), Mirko Noordegraaf (Universiteit Utrecht) en Ingrid Paalman-Dijkenga (Hogeschool Viaa). Zij signaleren dat naast het lerarentekort, de kwaliteit van lerarenopleidingen en van de begeleiding van startende leraren ter discussie staat, dat jonge leerkrachten vroegtijdig afhaken, dat ervaren leerkrachten uit beeld verdwijnen zonder dat goede kennis- en ervaringsoverdracht heeft kunnen plaatsvinden en dat al met al het beroepsbeeld weinig rooskleurig is. Zij betogen dat door de nadruk te leggen op de maatschappelijke waarde van leraren en lesgeven en daarmee van het onderwijs, het leraarschap een aantrekkelijker beroep wordt. Zij denken dat meer mensen zullen kiezen voor leraarschap dat een wezenlijke bijdrage levert aan de aanpak van maatschappelijke vraagstukken en dat inspeelt op maatschappelijke verantwoordelijkheden.¹⁵

Een andere, meer financiële benadering van de maatschappelijke waardering van het onderwijs, kan worden gevonden in het recente Onderwijsraadadvies *Investeren in onderwijs* (2024). Op dit moment worden uitgaven aan onderwijs vooral beschouwd als kosten zonder opbrengsten. Inzicht in kosten én opbrengsten leidt tot beter onderbouwde politieke besluiten over uitgaven aan onderwijs, zo pleit de Onderwijsraad. *"Onderwijs heeft veel soorten opbrengsten. Op individueel niveau draagt onderwijs bij aan welbevinden en welvaart. Zo wijst onderzoek uit dat elk extra jaar onderwijs, iemand later een gemiddelde loonstijging oplevert van 5-10%. Onderwijs heeft daarnaast maatschappelijke opbrengsten in diverse domeinen. Het draagt bij aan bijvoorbeeld de ontwikkeling van sociaal en cultureel kapitaal, gezonder gedrag, een grotere kans op werk, aan veiligheid, burgerschap en sociale cohesie. Veel van de opbrengsten van onderwijs betalen zich een leven lang uit. Bezuinigen op onderwijs betekent weliswaar minder uitgaven, maar ook minder opbrengsten voor individu én samenleving."*¹⁶ Verder heeft de Onderwijsraad, mede op verzoek van de commissie OCW, een advies in voorbereiding over de positie van de leraar. Daarin gaat

¹⁵ Meijer, P., Noordegraaf, M. & Paalman-Dijkenga, I. (2022). *Investeren in leren. De maatschappelijke waarde van leraren, leraarschap en lerarenbeleid*. p. 2-3.

¹⁶ Onderwijsraad (2024). *Onderwijs als investering*. Den Haag: Onderwijsraad. Zie begeleidende tekst advies op de [website](#).

de raad na op welke punten versterking van de invloed en betrokkenheid van de leraar noodzakelijk is en wat daarvoor nodig is. Het advies verschijnt in het derde kwartaal van 2024.

Voor deze deelonderwerpen stelt de voorbereidingsgroep voor om te beginnen met een analyse van de bestaande literatuur en na te gaan in hoeverre de deelvragen van de commissie al beantwoord kunnen worden. Daarna kan worden gezien welke vragen nog openstaan en nader onderzoek vragen (en welke kennisactiviteit daarbij het beste past). Voor de korte termijn denkt de voorbereidingsgroep aan een informeel gesprek met vertegenwoordigers van lerarenopleidingen om van hen te horen over hoe de opleidingen zich ontwikkeld hebben, wat knelpunten zijn en welke kansen zij zien voor de toekomst.

3 Plan van aanpak op hoofdlijnen

Het streven is om de activiteiten voor dit Kennisagenda-thema zoveel mogelijk af te ronden in het vroege voorjaar van 2025. Dit met het oog op aankomend onderzoek van de Inspectie en advies van de Onderwijsraad, die voor het einde van 2024 gepland staan. Alle opbrengsten kunnen dan benut worden voor het jaarlijkse Lerarendebat (uitgaande van de gebruikelijke cyclus, te plannen in het voorjaar van 2025). Indien mogelijk worden deze opbrengsten gebundeld in een overkoepelend kennisproduct.

Historische beleidsanalyse

- Het (door de staf) voeren van enkele verkennende gesprekken met onderzoekers over historische beleidsanalyses op het terrein van het lerarenbeleid en de methodiek daarvoor, ten behoeve van het volgende punt.
- Het opstellen van een offerteaanvraag voor een onderzoek uit te voeren door externe onderzoekers, richtprijs budget 5.1.2b (te betalen uit het onderzoeksbudget van de commissie).
- Looptijd: zomer-feb 2025.
- Producten: offerte-aanvraag, onderzoeksrapport.

Deelthema lerarenopleidingen

- Gesprek door voorbereidingsgroep met vertegenwoordigers van diverse lerarenopleidingen (eerstegraads, tweedegraads, pabo's, academische pabo's, educatieve minor, AD-opleidingen), te organiseren voor of vlak na het zomerreces.
- Literatuurstudie (staf) en gesprekken met Inspectie en Onderwijsraad over toekomstig onderzoek en advies (staf en voorbereidingsgroep). Rondom en tijdens zomerreces.
- Producten: gespreksverslag en stafnotitie, ook met vragen die nog beantwoord dienen te worden, t.b.v. de commissie.

- Eind 2024/begin 2025 technische briefing(s) door Inspectie en Onderwijsraad.

Deelthema maatschappelijke waarde van het onderwijs

- Technische briefing advies Onderwijsraad over de positie van de leraar (september, bij aanbieding advies)
- Literatuurstudie door de staf, uitmondend in een stafnotitie, ook met vragen die nog beantwoord dienen te worden, t.b.v. de commissie. Uitvoering tussen herfst- en kerstreeces.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

INTERN GEBRUIK

Stafnotitie

aan Leden en plv. leden van de vaste commissie voor OCW
van 5.1.2e

Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

5.1.2e

datum 28 mei 2024

5.1.2e

onderwerp adviesaanvragen Werkprogramma Onderwijsraad

T 06 5.1.2e

te betrekken bij de procedurevergadering van 4 juni 2024

E 5.1.2e @tweedekamer.nl

1. Inleiding

Op 16 mei 2024 heeft het jaarlijkse gesprek plaatsgevonden tussen de commissie OCW (vertegenwoordigd door het lid Pijpelink) en de Onderwijsraad. Naast een kennismaking is gesproken over voorgaande adviezen, de werkwijze en het -in september te publiceren- Werkprogramma 2025-2026 van de Onderwijsraad. In deze stafnotitie treft u een korte terugblik op het gesprek met de Onderwijsraad en twee voorstellen voor adviesaanvragen voor in het Werkprogramma, die door de Tweede Kamer via het Presidium gevraagd kunnen worden aan de Onderwijsraad.

Beslispunten

1. Via het Presidium een adviesaanvraag bij de Onderwijsraad indienen om in het Werkprogramma 2025-2026 de volgende onderwerpen op te nemen:
 - a. Verkenning over Evidence in onderwijspraktijk en onderwijsbeleid
 - b. Advies over Toetsing in een vernieuwd curriculum
2. Wenst de commissie in te stemmen met bovenstaande twee verzoeken en/of wenst zij andere adviesvragen, naast bovengenoemde, op te nemen in het Werkprogramma?
3. Gaat de commissie akkoord met het beleggen van een gesprek tussen de Onderwijsraad en de leden van de voorbereidingsgroepen van de Kennisagenda-thema's Lerarentekort en Mentale gezondheid van jongeren en studenten over de adviezen die momenteel worden voorbereid, namelijk een advies over de positie van de leraar en een advies over armoede in het onderwijs?

2. Hoofdpijnen inhoud gesprek Onderwijsraad

De voorzitter a.i. van de Onderwijsraad heeft de samenstelling, taken en werkwijze toegelicht. De raad geeft al meer dan honderd jaar advies over onderwijsbeleid en -wetgeving aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer en soms ook aan gemeenten.

Gevraagd en uit eigen beweging. Ook bij initiatiefwetsvoorstellen kan de raad adviseren. De leden van de Onderwijsraad worden voor vier jaar benoemd op persoonlijke titel. Ze zijn aangetrokken vanwege hun wetenschappelijke kennis, praktijkervaring in het onderwijs en/of maatschappelijke bijdrage, in combinatie met hun visie op het onderwijs.

De voorzitter heeft vervolgens het huidige Werkprogramma toegelicht en daarbij is ook stilgestaan bij de adviezen die de raad momenteel op verzoek van de commissie OCW schrijft: een advies over de positie van de beroepsgroep leraren (te publiceren in september 2024) en een advies over armoede en onderwijs (nog in de opstartfase). De Onderwijsraad nodigt een vertegenwoordiging van de commissie uit om op korte termijn over deze adviezen van gedachten te wisselen en staat te zijner tijd open voor een technische briefing van deze adviezen. De staf stelt voor om deze gesprekken te beleggen bij de voorbereidingsgroepen van de Kennisagenda-thema's Lerarentekort en Mentale gezondheid van jongeren en studenten.

Tot slot heeft de voorzitter het nieuwe concept-werkprogramma van de Onderwijsraad toegelicht. Verkend is welke adviezen aan kunnen sluiten bij de kennisbehoefte van de commissie OCW. Dit komt in de volgende paragraaf aan de orde.

3. Adviesaanvragen Werkprogramma Onderwijsraad 2025-2026

De Tweede Kamer kan bij de Onderwijsraad een adviesaanvraag doen om op te nemen in het Werkprogramma. De commissie doet hiertoe een voorstel via het Presidium.

Twee mogelijke adviesaanvragen zijn:

- **Verkenning over Evidence in onderwijspraktijk en onderwijsbeleid**
Evidence-based en evidence-informed werken is steeds gangbaarder, zowel in de onderwijspraktijk als in het onderwijsbeleid. Praktijkmensen gebruiken kennis uit onderzoek om te begrijpen wat onder welke omstandigheden werkt en om kwaliteitsgestuurd te werken. Een criterium voor het verkrijgen van overheidssubsidie is vaak dat scholen werken met bewezen effectieve methoden. Evidence-based werken betekent werken op basis van wat bekend is uit experimenteel (natuur)wetenschappelijk onderzoek, zoals in de geneeskunde gewoon is. Evidence-informed werken, is gebruik maken van wetenschappelijke inzichten, ervaringskennis en die toepassen in de eigen context.

Het is goed om te weten wat werkt; tegelijkertijd is onderwijs geen exacte wetenschap en werkt niet alles overal. Het is belangrijk te zien onder welke omstandigheden, in welke context, met welke methoden, bij welke doelgroep en vanuit welke wetenschappelijke (sub)discipline welke evidence is vergaard. Daarnaast worden interventies die geen of negatieve resultaten opleveren minder goed gepubliceerd, terwijl dat wel kennis is die voor de praktijk van belang kan zijn. Onderzoek is vaak slecht toegankelijk voor de onderwijspraktijk en onderwijsmensen vinden het soms lastig om onderzoeksresultaten naar hun eigen praktijk te vertalen. Bovendien kan

evidence de status van absolute waarheid krijgen bij onderwijsontwikkeling en -beleid, wanneer er weinig oog is voor de contextualiteit van wetenschappelijke methodes en interventies. Verder ligt bij evidence-based en informed-werken het primaat bij wetenschappelijke kennis. Praktijkkennis, vakmanschap en het feit dat elke beslissing in de klas gesitueerd is, wordt daarmee secundair. Ten slotte kan de verabsolutering van evidence ook de autonomie van scholen en leraren(teams) aantasten en innovatie beperken, doordat vanuit beleid op bepaalde inhouden aangestuurd wordt.

Deze verkenning op verzoek van de Kamer bespreekt de kansen en risico's van evidence-informed werken in de onderwijspraktijk en het onderwijsbeleid, vanuit de vraag: Waar is de verbinding tussen onderzoek, beleid en praktijk te versterken?

- **Advies over Toetsing in een vernieuwd curriculum**

In opdracht van de overheid vernieuwen vertegenwoordigers van leraren uit het primair en voortgezet onderwijs momenteel het curriculum¹. Dit doen zij samen met vakexperts en curriculumexperts. Tegelijk en deels in het verlengde hiervan ontwikkelen deze groepen van onderwijsprofessionals ook examenprogramma's voor het voortgezet onderwijs, daarbij geadviseerd door toetsdeskundigen. Aangekondigd is dat ook de doorstroomtoets in het primair onderwijs en de volgtoetsen zullen worden aangepast in lijn met het vernieuwde curriculum. De aanpassing van de toetsing aan het vernieuwde curriculum brengt specifieke vraagstukken met zich mee.

In de eerste plaats is het nodig om in kaart te brengen welke onderwijsopbrengsten op welke wijze getoetst kunnen worden. De toetsbaarheid van onderwijsopbrengsten bepaalt in belangrijke mate of onderwijsdoelen als beheersingsdoelen of alleen als aanbodsdoelen kunnen worden geformuleerd. In de tweede plaats moet rekening worden gehouden met technologische ontwikkelingen die andere manieren van toetsen mogelijk of zelfs noodzakelijk maken. Het gaat dan bijvoorbeeld om geautomatiseerde toetsing of generatieve taalmodellen. Ten derde is het belangrijk om na te gaan hoe verschillende functies van toetsing kunnen worden verenigd, waarbij onbedoelde effecten ook in beschouwing worden genomen. Toetsen en de voorbereiding daarop kunnen bijvoorbeeld motiverend en leerzaam zijn of de aandacht richten op belangrijke onderwijsdoelen. Ze kunnen echter ook stress veroorzaken (bijvoorbeeld als er te vaak getoetst wordt of er te veel op het spel staat), het curriculum versmallen (als de toetsing eenzijdig is) of kansengelijkheid onder druk te zetten (denk bijvoorbeeld aan privaat gefinancierde toetstraining en aan onbetrouwbare of 'oneerlijke' toetsen).

De Kamer vraagt de Onderwijsraad vanuit een brede beschouwing over de functies, mogelijkheden en beperkingen van toetsing, een advies te geven over

¹ In het curriculum wordt opgeschreven wat leerlingen in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs op landelijk niveau moeten kennen en kunnen. Het curriculum wordt beschreven in onderwijsdoelen. Deze onderwijsdoelen bestaan uit: kerndoelen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, eindtermen voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en het referentiekader taal en rekenen.

de volgende vraag: Hoe kan toetsing op een adequate wijze invulling krijgen in het vernieuwde curriculum?

- Naast deze onderwerpen is ook ruimte voor andere adviesvragen, als die in de procedurevergadering opkomen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

INTERN GEBRUIK

Stafnotitie

aan Leden en plv. leden van de vaste commissie voor OCW
datum 30 mei 2024
betreft Voorstel RTG Sturing funderend onderwijs en overzicht gerelateerde kennisactiviteiten commissie OCW
te betrekken bij PV 4 juni 2024

Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

5.1.2e

5.1.2e

E 5.1.2e @tweedekamer.nl

Aanleiding

Op 5 april 2024 heeft de commissie de brief [Herijking sturing funderend onderwijs](#) ontvangen. Het lid Pijpelink (GroenLinks-PvdA) stelde op de PV van 18 april 2024 voor om op dit thema een rondetafelgesprek te organiseren. Omdat er mogelijk overlap bestaat tussen de uit te werken Kennisagenda-thema's Basisvaardigheden taal- en rekenvaardigheid, Lerarentekort en Financiering van het onderwijs, heeft de commissie besloten dit voorstel te betrekken bij de uitwerking van de genoemde thema's en te bezien hoe een dergelijk rondetafelgesprek over sturing een aanvulling kan zijn op de kennisactiviteiten die de commissie gaat organiseren. Deze notitie doet hiervoor een voorstel.

Daarnaast heeft de staf een overzicht gemaakt van de kennisactiviteiten die in het komende jaar en begin 2025 zijn voorgenomen op de diverse Kennisagenda-thema's. Dit overzicht kan helpen bij het bepalen van de gewenste timing voor het rondetafelgesprek over sturing en het vooralsnog ongeplande commissiedebat over sturing in het funderend onderwijs.

Het overzicht laat eveneens zien dat de planning van de kennisactiviteiten ambitieus is. Getracht is de commissieactiviteiten zoveel mogelijk te spreiden over de verschillende perioden, maar dat neemt niet weg dat er soms meerdere activiteiten per periode zijn. Daarnaast voert de staf ook nog andere activiteiten uit (veelal analyses en gesprekken) en zullen af en toe activiteiten worden geannuleerd vanwege plenaire overlap. De staf doet daarom een beroep op de commissie om de planning als wens op te vatten en te begrijpen dat uitloop van activiteiten in voorkomende gevallen onvermijdelijk is.

Beslispunten

- Kan de commissie zich vinden in het voorstel voor de onderwerpen die aan de orde kunnen komen bij een te organiseren rondetafelgesprek over sturing in het funderend onderwijs? Heeft de commissie nog andere suggesties?
- Welke planning heeft de commissie voor ogen als het gaat om het organiseren van het rondetafelgesprek en het nog te plannen commissiedebat over sturing in het funderend onderwijs?
- Welke leden willen deelnemen aan de voorbereidingsgroep voor het

rondetafelgesprek?

-Voorziet de commissie knelpunten in de planning van de voorgestelde kennisactiviteiten t.b.v. de commissie?

Context

De brief over sturing volgt op de [kabinetsreactie](#) op het IBO "[Koersen op kwaliteit en kansengelijkheid](#)", waarin is aangekondigd dat er een fundamentele herijking van het sturingsmodel komt in het funderend onderwijs. Hierbij wordt kritisch gekeken naar de bekostiging (lumpsum en subsidies), de zeggenschapsstructuur (wie gaat waarover) en de arbeidsvoorwaardenvorming. De aanleiding voor het IBO vormde de dalende leerlingprestaties op lezen, rekenen en natuurwetenschappen en aanwijzingen voor toenemende kansengelijkheid: kinderen van verschillende afkomst (opleidingsniveau, beroep, of inkomen van de ouders of een migratieachtergrond) hebben bij gelijke potentie ongelijke kansen op een succesvolle schoolloopbaan.¹

Ook vanuit de commissie OCW is er in het recente verleden met verschillende moties gevraagd om het huidige sturingsmodel en de diverse aspecten daarvan opnieuw te bezien. Zoals de [motie](#) van het lid Beertema (PVV) om te onderzoeken hoe het primaat van de politiek hersteld kan worden en de voor- en nadelen van lumpsumfinanciering kritisch bezien en de [motie](#) van het lid Van Meenen (D66) over één cao in het funderend onderwijs. Ook het lid Soepboer (NSC) heeft onlangs via een [motie](#) verzocht onderzoek te doen naar een normeringspercentage onderwijsgeld in de lumpsum voor het primaire proces.

Raakvlakken met de Kennisagenda-thema's van de commissie OCW

Op de [strategische procedurevergadering](#) van 28 maart 2024 werden vier kennisagenda-thema's gekozen: 1) basisvaardigheden taal- en rekenvaardigheid, 2) financiering van het onderwijs, 3) lerarentekort en 4) mentale gezondheid van jongeren en studenten. Met name bij de eerste drie thema's zijn er raakvlakken te vinden met het thema sturing in het funderend onderwijs.

De leerlingprestaties op de basisvaardigheden en het lerarentekort zijn aanhoudende problemen in het funderend onderwijs, waar net als het kabinet ook de commissie OCW op zoek is naar andere manieren van sturing, om zo meer grip te krijgen op de problematiek en deze te keren. Voor het thema basisvaardigheden wil de commissie zich bijvoorbeeld verdiepen in het sturingsinstrument *toezicht*² en ook bij het lerarentekort stelt de voorbereidingsgroep voor om over een langere periode te bezien

¹ [IBO Koersen op kwaliteit en kansengelijkheid](#), p. 7

² Zie [stafnotitie](#) Plan van aanpak Kennisagendathema Basisvaardigheden taal- en rekenvaardigheid

met welke maatregelen gestuurd is op dit probleem en in hoeverre die sturing effectief is geweest.³ Bij het thema financiering, een sturingsinstrument op zichzelf, speelt volgens de voorbereidingsgroep de vraag hoe een systeem van zo structureel mogelijke bekostiging eruit ziet en hoe er tegelijkertijd nog kan worden *gestuurd* op het verbeteren van de onderwijskwaliteit en voldoende inzicht verkregen kan worden in de besteding van de middelen.⁴

Bij alle thema's zal er in de loop van 2024 kennis worden opgedaan over diverse manieren van sturing, zie de tabel aan het einde van deze notitie. Deelonderwerpen met betrekking tot sturing uit de brief [Herijking sturing funderend onderwijs](#) die op het eerste gezicht nog wat minder aan de orde komen in de uitwerking van de Kennisagenda, zijn:

- Zeggenschap in het onderwijs (incl. intern toezicht)
- Samenwerking en concurrentie tussen besturen
- Arbeidsvoorwaardenvorming

Waarbij bij alle hierboven genoemde deelonderwerpen ook de vraag speelt welke rol de overheid zou moeten hebben.

Rondetafelgesprek over sturing in het funderend onderwijs

Omdat sommige onderdelen van sturing al uitgebreid aan de orde komen in de uitwerking van de Kennisagenda, kan aanvullend daarop via een rondetafelgesprek aandacht worden geven aan de onderdelen van sturing die nog wat minder aan bod zijn geweest. Te denken valt aan zeggenschap in het onderwijs, samenwerking en concurrentie tussen besturen en arbeidsvoorwaardenvorming.

Indien de commissie hiermee instemt, stelt de staf voor om een voorbereidingsgroep te vormen die een rondetafelgesprek met de genoemde onderwerpen uitwerkt, en dan te organiseren tussen herfst- en kerstreces 2024.

³ Zie [stafnotitie](#) Plan van aanpak Kennisagendathema Lerarentekort

⁴ Zie [stafnotitie](#) Plan van aanpak Kennisagendathema Financiering van het onderwijs

Overzicht activiteiten Basisvaardigheden taal- en rekenvaardigheid, Financiering van het onderwijs en Lerarentekort

Activiteit	Periode			
	Mei-juni- juli 2024	Sept-okt 2024	Nov-dec 2024	Jan-feb 2025
<i>Basisvaardigheden taal- en rekenvaardigheid</i>				
Ambtelijke briefing Masterplan basisvaardigheden en toezicht basisvaardigheden	x			
Analyse staf m.b.t. sturingsopties op het terrein van toezicht op de basisvaardigheden en effectief toezicht	x			
Commissiedebat Masterplan basisvaardigheden en herziening curriculum	x			
Panelgesprek met (wetenschappelijk) experts op het terrein van onderwijstoezicht		x		
Tussenbalans kennisvragen en eventueel voorstel voor vervolg			x	
<i>Financiering van het onderwijs</i>				
Analyse staf m.b.t. studies naar de besteding van de onderwijsmiddelen	x			
Ambtelijke briefing over de bekostiging in po, vo en mbo		x		
Een "roulerend" (besloten) rondetafelgesprek met bestuurders en schoolleiders over hoe de bekostiging in de praktijk werkt		x		
Interviews door de staf met enkele deskundigen op het gebied van de onderwijsverantwoording		x		
Analyse staf m.b.t. literatuur over financieringsvarianten, binnen lumpsum en in het verdere verleden		x	x	
Raadplegen van enkele experts voor het verkennen en wegen van diverse financieringsvarianten, bv. in een rondetafelgesprek			x	
Tussenbalans kennisvragen en eventueel voorstel voor vervolg			x	x
<i>Lerarentekort</i>				
Gesprek door voorbereidingsgroep met vertegenwoordigers van diverse lerarenopleidingen	x	x		
Offerteaanvraag historische analyse beleidsmaatregelen lerarentekort	x			
Uitvoering onderzoek historische analyse beleidsmaatregelen lerarentekort		x	x	x
Analyse staf m.b.t. literatuur lerarenopleidingen en gesprekken met Inspectie en Onderwijsraad over toekomstig onderzoek en advies (staf en voorbereidingsgroep	x	x		
Technische briefing(s) door Inspectie en Onderwijsraad			x	x
Technische briefing advies Onderwijsraad over de positie van de leraar		x		
Analyse staf m.b.t. literatuur maatschappelijke waarde van het onderwijs			x	
Tussenbalans kennisvragen en eventueel voorstel voor vervolg				x
Commissiedebat lerarenbeleid				x (maart?)
<i>Sturing in het onderwijs</i>				
Rondetafelgesprek			x	
Ongepland commissiedebat sturing funderend onderwijs?			x (?)	x (?)

commissieactiviteit

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

4

INTERN GEBRUIK

Stafnotitie

aan Leden en plv. leden van de vaste commissie voor OCW
datum 28 mei 2024
betreft Plan van aanpak Kennisagendathema Financiering van het onderwijs
te betrekken bij Procedurevergadering 4 juni 2024

Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

5.1.2e

5.1.2e

E 5.1.2e @tweedekamer.nl

Aanleiding

Op de [strategische procedurevergadering van 28 maart 2024](#) heeft de commissie OCW besloten het onderwerp 'Financiering van het onderwijs' op de Kennisagenda van de commissie te plaatsen. De voorbereidingsgroep bestaande uit de leden Soepboer (NSC), Martens-America (VVD) en Blaauw (PVV) doet in deze notitie een voorstel voor de aanpak van het thema.

Beslispunt

- Gaaf de commissie akkoord met het plan van aanpak?
- Gaaf de commissie akkoord met het in gang zetten van de voorgestelde activiteit onder blok 1?

1 Introductie op het onderwerp

De bekostiging of financiering van het onderwijs en het inzicht in de besteding van de middelen is een terugkerend thema op de Kennisagenda van de commissie OCW. Tussen 2017 en 2019 pakte de commissie dit thema al eerder op, in reactie op de (uitvoering van) de [motie Duisenberg](#) c.s. (2015). Deze motie verzocht de regering "meerdere alternatieven voor of naast de lumpsum te ontwikkelen waarbij publieke middelen, in het bijzonder middelen die een specifiek doel beogen, heldere doelstellingen krijgen en de voortgang inzichtelijk wordt".¹

In 2018 heeft de [Onderwijsraad](#) op verzoek van de Tweede Kamer geadviseerd over de manier waarop de overheid het onderwijs bekostigt en de mogelijkheden voor onderwijsinstellingen om hun bestedingen te verantwoorden. De raad geeft aan dat discussies over de besteding van onderwijsgeld moeilijk beslecht worden doordat het inzicht in de inkomsten en uitgaven van onderwijsinstellingen voor zowel de Kamer als het onderwijsveld beperkt is. Dat ligt deels aan hoe complex de bekostiging in elkaar zit en komt deels doordat de verantwoording van bestedingen een stuk beter kan. De

¹ De aanleiding waren extra middelen uit het [Nationaal Onderwijsakkoord](#) (2013) voor onder andere het taal- en rekenonderwijs, jonge docenten en de professionalisering van docenten. Deze middelen werden aan de lumpsum toegevoegd, en de [Algemene Rekenkamer](#) vroeg daarop aandacht voor het volgen en inzichtelijk maken van de besteding van deze middelen. Later bleek dat het onduidelijk was of deze middelen besteed waren aan de daarvoor bestemde doelen ([Onderwijsraad](#), 2018).

raad adviseert om zowel aan de complexiteit van de bekostiging als aan een betere verantwoording van de bestedingen te werken.

De Onderwijsraad heeft in het genoemde advies ook verschillende alternatieve bekostigingsmethoden tegen elkaar afgewogen. Naast het oude declaratiestelsel en de huidige lumpsumbekostiging worden vier vormen van doelfinanciering meegenomen in de vergelijking: prestatiebekostiging, schotten/oormerken, subsidies en vouchers. Op basis van deze analyse komt de raad tot de hoofdconclusie dat de lumpsumbekostiging het beste recht doet aan de vrijheid van onderwijs en voorziet in flexibiliteit, stabiliteit en rechtszekerheid. Tekortkomingen zijn er ook: ten eerste beperkt lumpsumbekostiging de mogelijkheden van de overheid om direct via geldstromen te sturen op nieuwe landelijke beleidsdoelen. Ten tweede beperkt de huidige manier van lumpsumbekostiging en de verantwoording daarover het zicht van de overheid op de bestedingen en op de kosten en resultaten – en doelmatigheid – van onderwijsbeleid. De raad adviseert niet via alternatieve bekostigingsmethoden of via aanvullende doelfinanciering te sturen op kwaliteit, maar via beleidsinstrumenten als wetgeving, toezicht en verantwoording.²

De commissie OCW sloot het onderwerp af na het [Algemeen Overleg](#) op 6 maart 2019 over Lumpsumfinanciering in het onderwijs, maar het onderwerp heeft sindsdien niet stilgestaan. Zo werd zowel in het funderend onderwijs als in het vervolgonderwijs, na aanbeveling van de Onderwijsraad, onderzoek gedaan naar de toereikendheid en doelmatigheid van de bekostiging.³ Ook is de bekostiging in zowel het primair onderwijs⁴ als het voortgezet onderwijs⁵ vereenvoudigd. De interdepartementale beleidsonderzoeken '[Koersen op kwaliteit en kansengelijkheid](#)' (2023, funderend onderwijs) en '[Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen](#)' (2023, mbo) stelden eveneens de bekostigingssystematieken ter discussie en ook in de [Toekomstverkenning voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap](#) werd de bekostiging geadresseerd. Kortom, het thema bekostiging en financiering staat nog steeds op de beleidsagenda en dat was voor de huidige commissie OCW ook aanleiding om zich daarin nader te willen verdiepen.

2 Hoofd- en deelvragen, afbakening van het onderwerp

Op het thema Financiering van het onderwijs spelen volgens de voorbereidingsgroep twee grote vraagstukken. Ten eerste gaat het (nog steeds) om het gebrek aan inzicht in de besteding van de middelen. Er gaat veel geld naar het onderwijs, er komt ook regelmatig incidenteel en structureel geld bij, maar het is lastig te volgen of en hoe het geld wordt ingezet voor specifieke beleidsdoelen, zoals het verbeteren van de

² Onderwijsraad (2018), hoofdstuk 3.

³ Funderend onderwijs: McKinsey (2020). [Een verstevigd fundament voor iedereen](#). Vervolgonderwijs: diverse onderzoeken (2021).

⁴ [Wet vereenvoudiging bekostiging po](#) (2020)

⁵ [Wet vereenvoudiging grondslagen bekostiging vo-scholen](#) (2019)

basisvaardigheden of het professionaliseren van leraren. De voorbereidingsgroep wil graag dat de commissie meer inzicht krijgt in wat er met het geld gebeurt en waar dit terecht komt. Ten tweede ziet de voorbereidingsgroep grote opgaven voor het onderwijs en dat het lastig blijkt om deze op te lossen. De Onderwijsraad refereert hier ook aan in een recente [brief](#) en stelt het volgende: *"De raad benadrukt dat scherp moet worden bewaakt dat de publieke middelen voor het onderwijs efficiënt en effectief kunnen worden besteed. Dit vraagt om structureel bekostigen op basis van wat nodig is voor goed onderwijs, incidentele (tijdelijke) financiering en doelsubsidies zo veel mogelijk vermijden en helderdere, inhoudsrijkere verantwoording door school- en instellingsbesturen over de besteding van de middelen."*⁶

De voorbereidingsgroep vraagt zich in het verlengde hiervan af hoe een systeem van zo structureel mogelijke bekostiging eruit ziet en hoe er tegelijkertijd nog kan worden gestuurd op het verbeteren van de onderwijskwaliteit en voldoende inzicht verkregen kan worden in de besteding van de middelen. Deze vraag is ook relevant om de brief van de minister over [Herijking Sturing in het funderend onderwijs](#) te kunnen beoordelen.⁷

De voorbereidingsgroep wil dus eerst een beter inzicht in de huidige bekostigingssystematiek in het funderend onderwijs en mbo. Het gaat dan om antwoorden op de volgende vragen:

Blok 1

- Hoe wordt het onderwijsgeld besteed? Hoeveel geld gaat er naar de verschillende aspecten van het onderwijs, zoals diverse typen personeel, de organisatie van het onderwijs, materiële zaken en huisvesting? Hoeveel geld gaat er naar specifieke doelstellingen voor het onderwijs?
- Wat weten we niet over de besteding van de middelen, en waarom weten we dit niet?

Blok 2

- Hoe zit de bekostiging in elkaar? Uit welke potjes komt het geld richting de besturen en de scholen? Kan deze financiering efficiënter en hoe ziet dat er dan uit?
- Wat zijn de verschillen tussen de bekostiging van mbo- en ho-instellingen?
- Hoe werkt de bekostiging in de praktijk? Hoe verdelen besturen het geld onder scholen en wat doen scholen ermee?
- Hoe kan het inzicht in de besteding van de middelen verbeteren? Vraagt dat om een andere bekostigingssystematiek en/of andere verantwoordingsafspraken?

⁶ Onderwijsraad (2024). *Brief aan de informateur*.

⁷ Kamerstuk 31293-727

Vervolgens is de voorbereidingsgroep geïnteresseerd in hoe we via een systeem van meer structurele financiering kunnen sturen op kwaliteit van het onderwijs? Vragen die daarbij horen, zijn:

Blok 3

- Welke mogelijkheden zijn er binnen de lumpsum in het verleden al uitgeprobeerd, door geld te koppelen aan specifieke doelen?
- Welke vormen van bekostiging en verantwoording waren er vóór de invoering van de lumpsum?
- Voor het mbo: Welke mechanismen zijn er in het mbo (nodig) om meer op onderwijsaanbod te kunnen sturen?

3 Plan van aanpak (op hoofdlijnen)

De voorbereidingsgroep stelt een bloksgewijze aanpak voor van de onderzoeksvragen. Elk blok wordt afgesloten met een tussenproduct dat gedeeld wordt met de commissie. Blok 1 wordt zoveel mogelijk na het zomerreces uitgevoerd en blok 2 en 3 tijdens en na het zomerreces, deels parallel.

Blok 1:

- Start met een analyse door de staf van bestaande studies naar de besteding van de onderwijsmiddelen. Deze analyse moet overzicht geven van wat we al weten en wat we niet weten over de besteding van de middelen en waarom we dat niet weten.
- Uit te voeren voor en deels in het zomerreces.

Blok 2:

- Start met een ambtelijke technische briefing over de bekostiging in po, vo en mbo. Deze TB wordt voorbereid in overleg met de staf en de voorbereidingsgroep. Het aangekondigde nieuwe, gerichte bekostigingsinstrument kan hierin ook worden betrokken.
- Het organiseren van twee roulerende (besloten) rondetafel gesprekken waarbij diverse bestuurders (ronde 1) en schoolleiders (ronde 2) uit het funderend onderwijs toelichten hoe de bekostiging in de praktijk werkt, hoe zij werken aan de beleidsdoelen, hoe zij sturen met geld, hoe zij verantwoorden en waar zij tegenaanlopen. Gezocht wordt naar variëteit in type besturen en schoolleiders, naar sector, bestuurs- en schoolgrootte, dicht/dunner bevolkt gebied, grote/minder grote rol gemeenten in de financiering. Doel is om zicht te krijgen op gemene delers en afwijkingen.
- Interviews door de staf met enkele deskundigen op het gebied van de onderwijsverantwoording.
- Uit te voeren tussen zomer- en herfstreces.

Blok 3:

- Start met literatuuranalyse van de staf, op basis van eerdere adviezen, ambtelijke heroverwegingen/IBO's, etc.
- Raadplegen van enkele experts voor het verkennen en wegen van diverse financieringsvarianten, bijvoorbeeld via een rondetafelgesprek, met aparte rondes voor funderend onderwijs en mbo.
- Uit te voeren: literatuuranalyse rondom herstreces, expertraadpleging/RTG na herfstreces.

In het laatste kwartaal van 2024 kan de balans worden opgemaakt en gezien worden of en hoe het onderwerp een vervolg moet krijgen.